

тенцією (дозволено тільки те, що встановлено законом), у той час як державна послуга припускає конкуренцію (дозволено все, що не заборонено законом). Як показує практика деяких держав, навіть митниця і в'язниці можуть бути недержавними і виведені зі сфери державних функцій у сферу державних послуг [10, 28].

Література

1. Лазарєва Н. Державні послуги у сфері освіти: погляд на питання // Право України. — 2005. — № 11.
2. Мірзоян А. Значення послуги як правової та економічної категорії // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XII регіон. наук.-практ. конф. — 2006.
3. Концепція адміністративної реформи в Україні / Держ. коміс. з проведення в Україні адмін. реформи. — К., 1998.
4. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Авт.-упоряд. В. П. Тимошук. — К., 2003. — 496 с.
5. Державне управління в Україні: Пам'ят. посіб. / За ред. В. Б. Авер'янова. — К., 1999. — 265 с.
6. Авер'янов В. Б. Ще раз про зміст і співвідношення понять «державне управління» і «виконавча влада»: полемічні нотатки // Право України. — 2004. — № 5.
7. Колішко І., Тимошук В. Управлінські послуги — новий інститут адміністративного права // Право України. — 2001. — № 5.
8. Авер'янов В. Б. До питання про поняття так званих «управлінських послуг» // Право України. — 2002. — № 6.
9. Голосіченко І. Правове регулювання падає державних управлінських послуг та вирішення адміністративних спорів // Право України. — 2003. — № 10.
10. Чиловник: от служения государству к обслуживанию общества // Общественные науки и современность. — 2002. — № 4.
11. Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. — К.: Юрінком Інтер, 1998.

УДК 340.11

І. С. Шпагіна

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОМПЕТЕНЦІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Трансформація ролі суб'єктів права, особливо тих, які здійснюють владну діяльність, в сучасних умовах спричиняє значний вплив на розвиток їхньої компетенції. У зв'язку з цим звернення в сучасній вітчизняній юриспруденції до досліджень у даній сфері набуває дедалі більшої актуальності. Особливу увагу привертає функціональний аналіз компетенції, який в наш час актуалізується через підвищення вимог до діяльності владних суб'єктів права. Значення функціонального методу дослідження визначається тим, що функціональність — це найістотніша сторона кожної системи, тому розкриття функціональних особливостей компетенції буде розкриттям її сутності [14, 57].

Для дослідження феномена компетенції важливо не тільки зрозуміти визначення, розкрити характерні ознаки, елементи, але й з'ясувати призначення, його функції, які походять від функцій права. Характер такого походження

пояснюється тим, що основні положення компетенції містяться в нормах права і компетенція покликана бути компонентом у правовому регулюванні суспільних відносин. Отож, при виявленні специфічних функцій компетенції треба виходити з загальних основ функцій права.

Вирішення питань про функціональність компетенції, її основні прояви у правовій реальності має провідне значення для дослідження проблем правової діяльності суб'єктів права. Це зумовлено тим, що, визначивши вплив, який здійснює компетенція на своїх носіїв, можна буде прогнозувати шляхи розвитку та зміни правової активності і державних, і недержавних суб'єктів права. Особливе значення це має для вдосконалення законодавства України, що містить компетенційні приписи.

Метою даної статті, таким чином, є виявлення функціональних характеристик компетенції. Завдання, що стоять перед автором, полягають в тому, щоб визначитися з поняттям «функція компетенції» та основними її характеристиками.

Проблема функцій права в теоретичній юриспруденції досліджувалася багатьма вченими [6, 34; 16, 256]. Загальні характеристики категорії «функція» розробляли, наприклад, А. І. Абрамова, Н. І. Дейч, О. М. Лоцихіна, О. В. Носенко, Н. М. Оніщенко, О. С. Пашкова, Т. Н. Радько. Проте їхні дослідження не стосувалися безпосередньо функцій компетенції. Однак доробок цих авторів може бути позитивно сприйнятий та застосований щодо розроблення проблеми функцій компетенції.

Серед науковців все ще не має єдності поглядів стосовно аспектів цього питання [2, 225]. Так, в юриспруденції сформувалося декілька підходів до розуміння функції права.

Перший ґрунтується на дійовій властивості права, а саме функція — це спрямований вплив на існуючі суспільні відносини, який регулює їх у певний спосіб. Він може бути названий «вужьким» підходом, тому що має конкретизований вигляд щодо характеристики поняття «функція». Цей підхід, наприклад, представлено Н. І. Дейч, О. В. Носенком. Так, О. В. Носенко вказував, що функції — це об'єктивно сформульовані предметно структуровані цілеспрямовані напрямки і види впливу національного права на суспільні відносини, які є предметом відповідної галузі права [9, 12]. Цікавим поміж інших є визначення Н. І. Дейч: функція — це забезпечення правовими засобами інтересів суб'єктів права шляхом їх розмежування, стимулювання, захисту [4, 10].

Вказані ознаки функції цієї групи науково-теоретичних поглядів, на думку деяких дослідників, не у повній мірі відображають природу, специфіку цього явища. Інший («широкий») підхід до трактування категорії «функція» акцентує увагу на тому, що це зовнішній прояв властивостей права у сучасній дійсності. Такий погляд можливо знайти в працях М. Воппенка, В. Коростей й інших. «Функції права, — писав М. М. Воппенко, — характеризують право в дії, є виразом його динамічної природи» [3, 45–46]. В. Коростей розвиває цей підхід: функції визначають ефективність права [7, 124]. В. Д. Філімонов вказує, що «функції... — це соціальна роль, яку явище виконує в організації (впорядку-

ванні) суспільних відносин, яка визначається спрямованістю і методом їх правового регулювання» [15, 50].

Проте вказаний підхід, вважаю, також не є бездоганним, бо розуміння функції лише як соціального призначення явища закладає занадто широку (а, відтак, і абстрактну) характеристику цього явища. На мою думку, для вироблення такого поняття «функція», яке б охоплювало всі визначальні властивості (ознаки) названого правового феномена, необхідно поєднання обох наведених доктринальних підходів.

Саме така позиція проявляється в так званому «змішаному» підході. Подібні трактування містяться в працях теоретиків права, наприклад в А. І. Абрамова, О. М. Лощихіна, Н. М. Оніщенко, О. С. Пашкова, Т. Н. Радько. Так, О. С. Пашковим під функціями права розуміються основні напрями його впливу на суспільні відносини, які відображають службове призначення права в житті суспільства і виступають як вияв його сутності [11, 67]. Н. М. Оніщенко, О. М. Лощихін, розглядаючи категорію «функція», мають на увазі «напрямок необхідного впливу права на відносини, це правило, напрям його активної дії. В основних функціях у концентрованій формі відображаються службова роль права, його сутність і соціальне призначення» [10, 12]. «Поняття «функції права», — на думку Т. Н. Радько, — відображає єдність двох моментів: призначення права в суспільстві та провідних напрямів його впливу на суспільні відносини» [12, 23]. А. І. Абрамов до сутності поняття «функція» включає і роль права в суспільстві, і напрямок правового впливу на об'єктивну реальність, і зв'язок права з іншими явищами соціальної дійсності [1, 184].

Таким чином, поняття «функція права» відображає єдність двох моментів: призначення права в суспільстві та основних напрямів його впливу на суспільні відносини.

Дослідження у зазначеній сфері дозволяє дійти висновку, що функції будь-якого явища відображають його сутність зовні, його специфічні властивості, закономірності розвитку. Таким чином, функція — це вимір значущості правового явища і напрям його впливу на суспільні відносини.

Компетенція — це теоретичний і практичний прояв права, який задля здійснення мети існування того чи іншого носія повноважень реалізує певний «правовий тиск». Виступаючи продуктом суспільного розвитку, компетенція здійснює на нього активний зворотний вплив, який можливий шляхом виконання ряду функцій. Таким чином, компетенція функціональна.

Спираючись на визначення «функцій права» і враховуючи характерні особливості компетенції як правового явища, можна стверджувати, що функції компетенції — це провідні напрямки її впливу на суспільні відносини та суб'єктів права, в яких розкривається основне призначення компетенції в суспільно-державному житті.

Аналізуючи функціональні особливості компетенції, автор солідаризується з позицією ряду науковців [13, 178; 5, 29; 8, 58–59], які пропонують відзначати специфічні якісні ознаки функцій, що випливають з якісної самостійності компетенції: 1) функція компетенції впливає з її сутності і визначається призна-

ченням компетенції в суспільно-державному середовищі; 2) функція компетенції — це безумовна, необхідна спрямованість її дії на суспільні відносини та суб'єкти права; 3) функція компетенції виражає найсуттєвіші, головні ознаки компетенції щодо здійснення конкретних завдань, котрі стоять перед нею на даному етапі розвитку; 4) функція компетенції є напрямом її активної дії, що впорядковує певні суспільні відносини і характеризує її динамізм; 5) функціонування компетенції можливе тільки через діяльність її носія, тобто конкретних державних і недержавних суб'єктів права; 6) функція компетенції на певному етапі розвитку відрізняється сталістю, яка характеризує безперервність і довготривалість її дії на цьому етапі з органічним поєднанням можливих змін механізму і форми її існування; 7) функції компетенції взаємопов'язані, взаємозалежні одна від одної й утворюють єдину систему; 8) функція компетенції об'єктивна, обумовлюється взаємодією суспільства, держави і права.

Окреслені риси функції компетенції дають підстави для твердження про особливу функціональність цього правового явища. Адже компетенція спричиняє різноманітний вплив як на її носія, так і на життєдіяльність суспільства і держави.

Багатоманіття шляхів впливу компетенції на різних суб'єктів права, на різні суспільні відносини обумовлює наявність цілого ряду функцій, через що важливе науково-практичне значення набуває питання про їх види.

Автором пропонується виділяти такі функції компетенції: інформаційно-орієнтаційну, регулятивну, стимулюючу, обмежуючу, виховну. Це пояснюється тим, що компетенцією здійснюється:

- інформування її носія про його правові можливості;
- спрямування його діяльності на корисний для суспільно-державних інтересів результат;
- регулювання компетенційних правовідносин між суб'єктами права, правової активності «адресата» компетенції;
- стимулювання і обмеження суб'єктної діяльності за допомогою правових засобів, які містяться в компетенції;
- виховання суб'єкта права у дусі дотримання своєї компетенції і поваги до компетенції інших суб'єктів.

З наведеного можна зробити висновок про те, що функції компетенції — це найважливіші якісні характеристики, в яких відображається та конкретизується її соціальна сутність і призначення, розкриваються її цілі і завдання по перетворенню повноважень суб'єктів прав з писаних правових положень у дійсність. Критерієм розмежування функцій є їх соціально-юридична спрямованість та специфіка змісту кожної функції. Всі функції компетенції тісно пов'язані між собою, завдяки чому забезпечується найповніша ефективність впливу компетенційних норм на правову активність конкретних суб'єктів та створення умов щодо функціонування держави як узгодженої правової системи.

Таким чином, функціональний аналіз компетенції як загальнонауковий процес — це якісно новий підхід до формування та усвідомлення компетенції в українському праві. Він відкриває можливості до опанування регуляторних

та інформаційно-орієнтаційних спроможностей компетенції, з'ясування методів стимулювання і обмеження діяльності носіїв компетенції, формування підґрунтя для виховного компетенційного впливу на суб'єктів права.

Література

1. Абрамов А. И. Понятие реализации функций права: соотношение понятий «реализация права» и «реализация функций права» // Правоведение. — 2006. — № 3. — С. 179–189.
2. Агафонова Г. Ю. Проблема определения функций права // Юридический аналитический журнал. — 2002. — № 1 (2). — С. 223–228.
3. Вовленко Н. Н. Сущность, принципы и функции права: Учеб. пособие. — Волгоград: Изд-во Волгогр. ун-та, 1998. — 56 с.
4. Дейч П. И. Функции трудового права: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 — Томск, 2006. — 28 с.
5. Домаков В. В. Онтология понятий функции права и нормы права на этапе реформирования российской экономики // Философия права. — 2003. — № 1 (7). — С. 27–34.
6. Козаров С. А. Общая теория права и государства: Учебник. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрайт, 1997. — 411 с.
7. Коростей В. Про функції права // Право України. — 2004. — № 9. — С. 124–128.
8. Паливайко О. І. Функціональне призначення права у процесі захисту прав людини // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. — 2002. — № 1 (7). — С. 57–60.
9. Носенко О. В. Інститути конституційного права України: проблеми теорії та практики: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. — К., 2007. — 21 с.
10. Опішнік П. М., Лощихін О. М. Функції права: значення, сутність, система // Часопис Київського університету права. — 2004. — № 2. — С. 9–13.
11. Пашков А. С. Основные функции советского трудового права // Правоведение. — 1977. — № 5. — С. 67–78.
12. Радько Т. П. Теоретические и методологические проблемы функций социалистического права: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. — Рязань, 1978. — 40 с.
13. Радько Т. П. Функции права // Общая теория права: Курс лекций / Под ред. В. К. Бабаева. — П.Новгород, 1993. — С. 266–281.
14. Сетров М. И. Основы функциональной теории организации: Философ. очерк. — Ленинград: Наука, 1972. — 164 с.
15. Филимонов В. Д. Охранительная функция уголовного права. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003. — 196 с.
16. Черданцев А. Ф. Теория государства и права: Учебник. — М.: Юрайт, 2001. — 432 с.

УДК 340.15(477.5)“16/17”:347.61/64

Т. О. Остапенко

СІМЕЙНЕ ПРАВО ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVII — ПЕРША ПОЛОВИНА XVIII СТ.)

Створення в Україні високорозвинутого громадянського суспільства й розбудова на основі прийнятої Конституції України суверенної та незалежної, демократичної та правової держави потребують докорінного концептуального переосмислення процесу розвитку держави і права України.

У сучасних умовах в Україні відчувається підвищений інтерес суспільства до вивчення історії сімейного права і сімейного законодавства. Це пояснюється, насамперед, тим, що всі суспільні відносини, які виникають між подружжям,